

ZAMONAVIY DUNYODA FALSAFANING O'RNI

Fazilov Said Shavkatovich

Annotatsiya: *Ushbu ilmiy maqolada zamonaviy dunyoda falsafaning o'rni va ahamiyati haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *Falsafa, fan, tafakkur, inson, dunyoqarash, axloq, axborot, dunyo.*

Bugungi falsafa XXI asr falsafasidir. Bizning asrimiz o'tgan asrda boshlangan hayotning barcha sohalarida jadal ilmiy-texnik taraqqiyot va inqilobiy yondashuvlarning davomi hisoblanadi. Insonning kosmosga birinchi parvozidan to hozirgi kungacha insoniyat doimiy intellektual, madaniy, ijtimoiy va texnologik rivojlanishda. Olimlar ko'plab tajribalar o'tkazdilar, inson hayotini osonlashtiradigan yangi texnologiyalarni ixtiro qildilar. Butun dunyodagi psixologlar va sotsiologlar insoniyatning o'sishi va rivojlanishining afzalliklari va kamchiliklarini texnik jihatdan ko'rib chiqadilar. Tashqi va ichki bozorda tovarlar va xizmatlarning mo'l-ko'l takliflari hududlarni kengaytirishga va yangi aloqalarni o'rnatishga yordam berdi va insoniyatga uning imkoniyatlarini rivojlantirish uchun yangi ufqlarni ochdi. Shu bilan birga, haddan tashqari iste'mol qilish, moddiy boyliklar va qulayliklarga talabning ortishi, ma'naviy rivojlanishga talabning pasayishi kabi salbiy tomonlar tobora ko'proq qayd etilmoqda.

Falsafa inson tafakkurining eng chuqur va keng qamrovli sohalaridan biridir. U insoniyat tarixining barcha davrlarida fikrlash, bilim olish va hayotiy haqiqatlarni anglash vositasi sifatida rivojlanib kelgan. Falsafaning o'zi har bir insonning dunyoqarashi, axloqiy tamoyillari, va jamiyat bilan o'zaro munosabatlarini shakllantiruvchi asosiy kuchdir. U insonning mavjudligini, dunyodagi o'rnini va hayotining maqsadini anglashga intiladi. Falsafa, shuningdek, o'z ichki dunyosini anglashga yordam beradigan vosita sifatida, shaxsiy o'sish va rivojlanishga ham xizmat qiladi. Falsafaning turli maktablari va yo'nalishlari, bir tomondan, insonni o'z ichki olamini va mavjudlikni anglashga undasa, boshqa tomondan, jamiyatdagi ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy tizimlarni tahlil qilib, ularning rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadi. Har bir falsafiy maktab o'zining ta'limotlari orqali insonni ma'naviy jihatdan yuksaltirishga, axloqiy qarorlar qabul qilishda yordam berishga va adolatni ta'minlashga intiladi. Shu bilan birga, falsafa har bir davrda o'zining yangi masalalari bilan yuzaga keladi, ularning yechimlari esa, ko'pincha, o'sha davrning ilmiy, madaniy va diniy o'zgarishlariga bog'liq bo'ladi.

Zamonaviy dunyoda falsafaning o'rni: Falsafa qadimdan insoniyat tafakkurining eng yuksak shakllaridan biri sifatida shakllangan. Bugungi kunda esa u faqat nazariy mulohazalardan iborat emas, balki real hayotiy masalalarga ham javob topishga xizmat qilmoqda. Axborot oqimining haddan ziyod ko'pligi, raqamli shovqin va qarorlarning murakkabligi sharoitida falsafa insonni to'g'ri yo'naltiruvchi, ma'naviy barqarorlikni ta'minlovchi vosita sifatida namoyon bo'ladi. Demak, falsafa zamonaviy inson uchun nafaqat

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2025"

ilmiy izlanish, balki amaliy hayotiy kompasdir. Bilim falsafaning asosiy kategoriyalaridan biri bo'lib, uning mohiyati va shakllari turlicha talqin qilinadi. Ilmiy bilim zamonaviy jamiyatda eng ishonchli shakl sifatida tanolinadi. Utajriba, kuzatish, eksperiment va nazariy tahlil asosida shakllanib, doimiy ravishda yangilanadi. Ilmiy bilim texnologik taraqqiyot, tibbiyot, iqtisodiyot va boshqa sohalar rivojidahal qiluvchi rol o'ynaydi.

Rivojlanishning turli davrlarida insoniyat o'z turmush tarzini ham, ichki dunyosini ham bilish va takomillashtirishga intildi. Agar moddiy boyliklar hayotning asosi sifatida belgilangan bo'lsa, unda ma'naviy qadriyatlar axloqiy va axloqiy rivojlanish, axloq va falsafa muammosi edi. Falsafa tushunchasi dunyoqarash, donolik, hayotiy pozitsiya, fikrlash tarzi tushunchasi bilan bog'liq. Umumiy qabul qilingan ta'rifga ko'ra, falsafa ijtimoiy ong shakllaridan biri — tabiat, jamiyat va fikrlash rivojlanishining eng umumiy qonunlari haqidagi fan. Ko'p jihatdan falsafa inson borligining muammolari va masalalari, bu mavjudotning ma'nosi, ob'ektiv bo'lmagan hodisalar va hodisalarni tayinlash, tahlil qilish va baholash bilan shug'ullanadi. Bir davrdan ikkinchisiga ruhning mukammalligi, ong va tananing uyg'unligi namunasi hisoblangan falsafaning umumiy tushunchalari va postulatlarini o'tdi. Postmodernizm, postmarksizm, gender falsafasi, globalizm kabi falsafiy oqimlar rivojlanish tendentsiyalarini birlashtiradigan barcha xususiyatlarga ega. Agar klassik nemis va boshqa falsafalar ong, mavjudlik, ehtiyojlar, axloqiy tamoyillarning o'zaro bog'liqligini izlashga tayangan bo'lsa, unda zamonaviy falsafa zamonaviy dunyo tomonidan taqdim etilayotgan xizmatlarning haddan tashqari qulayligi va miqdori bilan "haddan tashqari ko'payib ketgan" muammolarni, yangi fikrlash bilan bog'liq muammolarni hal qilishga intiladi. Ajdodlar tafakkuriga mutlaqo qarama-qarshi⁶. Bundan tashqari, falsafa muammosi, shuningdek, insonda iqtisodiyot, siyosat, jamiyatning sun'iy ravishda o'rnatilgan talablari tufayli yuzaga kelgan nomutanosiblik va kelishmovchilik bilan bog'liq. Oldingi falsafiy maktablar insonni uning yashash muhitida ko'rib chiqdilar, uni ruhiy evolyutsiya va degradatsiya xususiyatlariga ega bo'lgan shaxs sifatida qabul qildilar. Bugungi kunda postmodernizm ruhida ular faqat falsafalashning ko'plab janrlari, fikrlash uslublari, tekst tug'ilish usullari haqida gapirishadi. Falsafa endi atrofdagi dunyoni o'zgartirishning haqiqiy amaliyoti sifatida emas, balki faqat buyurtma berish va tanlashni talab qiladigan matnlar to'plami sifatida mavjud.

XXI asr falsafasi o'z oldiga qo'yishi kerak bo'lgan vazifalar insonning psixologik noqulayligi muammosini hal qilishni izlash, uni tabiiy ildizlarga qaytarishga urinish, shahar hayotining klassik uslubini fonga qo'yib, unda odam o'z maqsadidan yashiringan bo'lishi mumkin. Jamiyat shunday yashash sharoitlarini yaratishi kerakki, unda ma'naviy va moddiy muvozanat saqlanadi va barcha nomoddiy narsalar inson shaxsiyatining bir qismi sifatida qabul qilinadi, teng qiymatga ega bo'ladi, yigirma birinchi asrning falsafiy ta'limotlari bilan qo'llabquvvatlanadi va rag'batlantiriladi. Falsafada ko'rib chiqilgan mavzular bilan bir qatorda shunday bilim sohalarini ham mavjudki, ular qolgan barcha bilim sohalariga kirib boradi, ular bilan uyg'unlashadi va ulami toldiradi. Masalan, tabiat, jamiyat, inson va uning tafakkurida yuz beruvchi harakat, rivojlanish va o'zgarishlar haqidagi falsafiy ta'imot -

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2025"

dialektika ana shunday bilim sohalaridan biri hisoblanadi. Obyektiv sabablarga ko'ra falsafiy bilimning ayrim sohalari sezilarli darajada rivojlandi va vaqt o'tishi bilan mustaqil falsafiy fanlarga aylandi⁹. Bunday bilim sohalari qatoriga, masalan, insonning bilishni amalga oshirish shakllari, qonunlari va usullarini o'rganadigan fan - mantiqni; ma'naviyat va axloq haqidagi taiimot - etikani; go'zallik qonunlariga muvofiq ijodning mohiyati va shakllari haqidagi fan - estetikani kiritish mumkin.

Falsafada ko'rib chiqilgan mavzular bilan bir qatorda shunday bilim sohalari ham mavjudki, ular qolgan barcha bilim sohalariga kirib boradi, ular bilan uyg'unlashadi va ulami toldiradi. Masalan, tabiat, jamiyat, inson va uning tafakkurida yuz beruvchi harakat, rivojlanish va o'zgarishlar haqidagi falsafiy taiimot - dialektika ana shunday bilim sohalaridan biri hisoblanadi. Obyektiv sabablarga ko'ra falsafiy bilimning ayrim sohalari sezilarli darajada rivojlandi va vaqt o'tishi bilan mustaqil falsafiy fanlarga aylandi⁹. Bunday bilim sohalari qatoriga, masalan, insonning bilishni amalga oshirish shakllari, qonunlari va usullarini o'rganadigan fan - mantiqni; ma'naviyat va axloq haqidagi taiimot - etikani; go'zallik qonunlariga muvofiq ijodning mohiyati va shakllari haqidagi fan - estetikani kiritish mumkin.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, falsafa nafaqat inson tafakkurini rivojlantiradi, balki jamiyat taraqqiyotining barcha jabhalariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. U ilm-fan, axloq, huquq, siyosat, texnologiya va madaniyat sohalarida muhim rol o'ynaydi. Har bir davrda falsafa insoniyatning ongini shakllantirib, yangi g'oyalar va kontseptsiyalarni kashf etishga yordam beradi.

Falsafaning ilmiy-axloqiy, huquqiy va siyosiy o'rni jamiyatning adolatli, ilmiy va axloqiy asosda rivojlanishini ta'minlaydi. Jamiyat taraqqiyoti davomida falsafa yangi g'oyalar va yondoshuvlarni kashf etib, insoniyatga yo'l ko'rsatishda davom etmoqda. Bu o'zgarishlar, shuningdek, texnologiyaning tezkor rivojlanishi, axloqiy va ekologik masalalarning yuzaga kelishi kabi yangi chaqiriqlarga javob sifatida ham o'z aksini topmoqda. Shu sababli, falsafani o'rganish va undan foydalangan holda jamiyatni rivojlantirish dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda.

Falsafaning chuqur anglanishi va undan foydalanish, har bir jamiyatda barqarorlik, taraqqiyot va inson huquqlariga hurmatni ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. I.Karimov, M. Rustamova falsafa fani tarixi va nazariyasi (metodik qo'llanma). T: 2007
2. Sh.O. Madayeva va boshqalar. "Falsafa"/ o'quv qo'llanma. "Mumtoz so'z" 2019-yil.
3. Alisherov A. Falsafa asoslari. – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2021.
4. Философия, вера, духовность: истоки, позиция и тенденции развития: монография / под общей ред. проф. О. И. Кирикова. — Книга 15. — Воронеж: ВГПУ, 2008.

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2025"

5. Еникеев А. А. Гипертекст в пространстве современного социальногуманитарного дискурса: проблема философского обоснования // Гипертекст как объект лингвистического исследования: Материалы Всероссийской научно-практической конференции с международным участием. — Самара: ПГСГА, 2010.